

לק"י

שיעורי

ברכת אברהם

הערות קצרות, בירורי הלכה ומנהג
על סדר השו"ע

הלכות ציצית

סימנים

ח' – י"ח

הלכות חנוכה

סימנים

תרע"א – תרפ"א

מתוך שיעורים שנמסרו במסגרת
כולל ערב 'ברכת אברהם'

ע"י

הרה"ג רבי נתנאל עומסי שליט"א

מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק'

כסלו ה'תשע"ו ב'שכ"ז

מודיעין עילית

©

כל הזכויות שמורות

ניתן להשיג בטל'

05041-39964

מודיעין עילית

הערות והארות יתקבלו בברכה
עומסי, נתיבות המשפט 66 מודיעין עילית

פתיחה

ברוך המקום שהגיענו לעת הזאת שזכינו להעלות על הכתב כמה הערות וקצת חידושים ממה שדרשנו ברבים בפני חבר אברכים תלמידי חכמים במסגרת כולל ערב 'ברכת אברהם', לעורר לב הלומדים בעניני המנהגים מסורת אבות. והנה זה יצא ראשונה קונטרס 'ברכת אברהם' על הלכות סוכה ולולב, בפרוס החג זמן שמחתינו שתא הכא.

ועתה לקראת ימי החנוכה שוב מופיע קונטרס שיעורים כמעשהו בראשון, בענייני חנוכה, ונוספו לו ג"כ ענייני מצות ציצית שדברנו בהם לפי סדר לימוד "דף היומי בהלכה" שנתייסד ע"י הארגון העולמי 'דרשו', ישאו על כך ברכה מאת ה' ויזכו להגדיל תורה ולהאדירה.

והנה כבר מצינו בדברי השאלות (כ"ו) שקישר את ענין הדלקת נרות חנוכה למצות ציצית, במה שכתב על צורת מצוות נרות חנוכה 'מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל ובעל הבית מצויץ בטליתו ביניהם'. ובאמת יש להעיר בזה דהלא בזמן ההדלקה כבר לילה, ולילה לאו זמן ציצית הוא, וכבר עמד בזה הנצי"ב שם בהעמק שאלה יעו"ש מה שתירץ.

וראיתי מי שתירץ ע"פ מה שכתב המג"א בסי' י"ח (ס"ק ד') והובא במשנ"ב (ס"ק ז') דמותו לברך על הציצית בבין השמשות והטעם, כיון שבציצית לא כתוב יום אלא וראיתם אותו, א"כ כל זמן שיכול לראות יכול לברך. ולפי"ז אלו שמדליקים בשקיעה ולדידן שמדליקים קודם צאת הכוכבים, שפיר הוי זמן ציצית.

אכן הלכה למעשה צידד המשנ"ב שם להחמיר שאין לברך על הציצית בבין השמשות, וכן דעת מו"ר מרן הגר"י רצאבי שליט"א והביא ראייה ממה שכתב מהרי"ץ בסדר ערב יום הכפורים שיש לברך על הטלית מבעוד יום.

וביאור ענין סיבוב במצות הנזכר בשאלתות הנ"ל, נראה על פי מה שכבר כתב הרמב"ם (פ"ו מהלכות מזוזה הי"ג) בלשונו הזהב שאותם המצות המסבבות את האדם יזכירוהו 'שאינן שם דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם' ואז 'מיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרכי מישרים' יעו"ש.

ואסוים בברכת השבח למו"ר מרן הגר"י רצאבי שליט"א, אשר לפניו שיטחתי כל ספקותי ותורתו נר לרגלי, שכמעט ולא יתכן לעסוק בבירור מנהגי אבות מבלי לידע את דעתו דעת תורה זכה וברה. אשרי העם שככה לו. עוד אברך לתלמידי החכמים אברכי הכולל 'ברכת אברהם' חברים מקשיבים, שואלים ומשיבים ועל ידם דברי תורה פרים ורבים. וכן למחזיקי עץ החיים תמכין דאורייתא הנחבאים אל הכלים, יאריך השי"ת ימיהם בטוב ושנותיהן בנעימים, בשמאלם עושר וכבוד ובימינם אורך חיים. ואלו המתעסקים בעריכת השיעורים בטוב טעם ודעת והוצאתם לאור עולם זה פְּעֻמִים, שחרם כפול מן השמים.

נתנאל בן א"מ יחיא עומיסי

לעילוי נשמת

אמנו

מרת אסתר ב"ר יוסף בדיחי ע"ה

ואחיה

הרב עזרי ב"ר יוסף שרעבי זצ"ל

ת.נ.צ.ב.ה.

דבר המו"ל

הלכות הדלקת נר חנוכה נתייחדו במטבע של 'מהדרין מן המהדרין' מה שלא מצינו כן בשאר מצוות שבתורה, כי בהיות ועיקר נס חנוכה לא היה על הגופים אלא על הנשמות, ועיקר הגזרה לא היתה בגופם ובממונם שהם חיי שעה, אלא שלא יעסקו בתורה ומצוותיה שהם חיי הנצח, לכן גדלה ביותר חובת ההודאה וזהו מה תיקנו חכמים לייחד את ההודאה ופרסום הנס בהידור ובדקדוק יותר מההודאה על שאר הניסים.

על כן בימים אלו ראוי לנו ביחוד להרבות בעסק התורה ומצוותיה, להודיע כי לא באנו עד עתה לחיי שעה אלא לחיי הנצח חיי התורה. והנה זיכנו השי"ת בעת ובעונה הזאת כאשר זיכנו בראשית השנה, להו"ל את שיעורי ראש הכולל הגאון רבי נתנאל עומסי שליט"א אשר נתייחדו בהעמדת עיקרי המנהגים ושרשם בהלכה מתוך גיעת התורה ושימוש תלמידי חכמים, לתועלת בני החבורה למען יהיו להם למשמרת הדברים שנתלכנו ביני עמודי דיבוק החברים, ולזיכוי הרבים אשר יאותו לאורם להחזיק ברוב עוז וגאון בתורת האבות.

שיעורים אלו במנהגי ק"ק תימן המעטירה ובמשנת רבותינו חכמי תימן ובראשם גאון רבני תימן ותפארתם מהרי"ץ זיע"א, לאורו של המאור הגדול משיב עטרת אבות לתפארתה בהדרתה ובטהרתה מו"ר מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א, נמסרו מידי שבוע בפני חבר תלמידי חכמים בכולל ערב ללימוד ההלכה 'ברכת אברהם', ע"פ סדר הדף היומי במשנה ברורה שנקבע בהוראת גדולי הדור ע"י ארגון 'דרשו', אשר חלקם רב בהפצת תורה בישראל, יה"ר כי חפץ ה' בידם יצלח להגדיל תורה ולהאדירה.

ובזאת נקבע ברכה לנדיבי עם החפצים בעילום שמם, המזילים מהונם ומאונם, בחפץ לב וברוח נדיבה, להחזקת הכולל, עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר.

זכות לימוד התורה בקונטרס זה לרפואת הילד הנעים רפאל שמואל בן גיסי היקר רבי אליהו בדיחי הי"ו, המקום ב"ה ישלח לו במהרה רפואה שלימה ויחזקו בקו הבריאות, ויעמידהו מחליו לחיים טובים ולשלום, ויאריך ימיו בטוב ושנותיו בנעימים, אכ"י"ר.

הנהלת הכולל

לעילוי נשמת זקני

**הרב אברהם ב"ר יעקב שרעבי זצ"ל
ואחותו**

**מרת ברכה ב"ר יעקב שרעבי זצ"ל
ת.נ.צ.ב.ה.**

לעילוי נשמת

**הרב שלום ב"ר סאלם עזאר זצ"ל
נלב"ע כ"ב מרחשוון ה'תשע"ו**

**מוקיר רבנן ואיהו גופיה צורבא מרבנן
שייף עיל שייף נפיק ולא מחזיק טיבותא לנפשיה
הקים וסייע בגופו ובממונו
לשגשוג עולם התורה בא"י**

ת.נ.צ.ב.ה.

תוכן הענינים:

הלכות חנוכה

- 8..... הלכות חנוכה לבני הישיבות
- 9..... סימן א'. הנחת נר חנוכה למעלה מעשרה טפחים (סימן תרע"א סעיף ו')
- 11..... סימן ב'. הדלקת נרות חנוכה כל הלילה (סימן תרע"ב סעיף ב')
- 13..... סימן ג'. התעסקות במצוה בשעת הברכה (סימן תרע"ז סעיף ב')
- 15..... סימן ד'. השתמשות במותר השמן שבנר (סי' תרע"ז סעיף ד')
- 17..... סימן ה'. מנהגינו בענין הבדלה ונר חנוכה (סימן תרפ"א סעיף ב')

הלכות ציצית

- 19..... סימן א'. פושט טליתו ודעתו לחזור וללובשה (סימן ח' סעיף י"ד)
- 21..... סימן ב'. עיטוף בטלית מקופלת לחציה (סימן י' סעיף ו')
- 23..... סימן ג'. אורך החוטים (סימן י"א סעיף ד')
- 24..... סימן ד'. שזירת הרשת בכנפות הטלית (סימן י"א סעיף י')
- 27..... סימן ה'. אופן קשירת הציצית למנהגינו (סימן י"א סעיף י"ד)
- 29..... סימן ו'. קשר בראשי החוטים (סימן י"א סעיף י"ד)
- 30..... סימן ז'. ציצית נוטפת על הקרן (סימן י"א סעיף ט"ו)
- 31..... סימן ח'. ברכה על טלית של בהכנ"ם (סימן י"ד סעיף ג')
- 33... סימן ט'. אם צריך להטיל ציצית בסדין שמתכסה בו (סימן י"ח סעיף א')

הלכות חנוכה לבני הישיבות

ממרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א

נכתב ע"י א' התלמידים, והיה למראה עיני מרן שליט"א

כסלו ה'תשס"ח ב'ש"כ לשטרי

א בחורי ישיבות אינם צריכים להדליק דחשיבי כסמוכים על שלחן אביהם.

ב אם רוצים אפשר להחמיר להדליק בלא ברכה, אבל טוב יותר להשתתף בפרוטה עם אשכנזי שבלאו הכי מדליק ומברך.

ג מקום ההדלקה במקום אכילה, אם יש שם פרסומי ניסא לרה"ר. ואם לא, ידליק במקום לינה בחלון החדר אם יש כנגדו דירות. ואם לאו ידליק בפתח שיש בו הכי הרבה פרסומי ניסא.

ד מקום אכילה, מסתבר שצריך להיות סעודות העיקריות, דהיינו צהרים וערב, או אחת מהן בצירוף ארוחת בוקר.

הלכות חנוכה

סימן א'

הנחת נר חנוכה למעלה מעשרה טפחים

סימן תרע"א פעיף ו': ומצוה להניחו למטה מעשרה טפחים:

טעם ההדלקה למטה מעשרה

בגמ' מסכת ב"ק (סב:) שנינו במשנה גמל שהיה טעון פשתן ועבר ברשות הרבים, ונכנס פשתנו לתוך החנות ודלקו בנרו של חנוני והזיק, אם הניח חנוני נרו מבחוץ החנוני חייב. רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור". ודייקו בגמרא ש"מ נר חנוכה מצוה להניחה בתוך עשרה, שאם לא היה מצוה להניחו בתוך עשרה היה צריך החנוני להגביה נרו מעל גובה שעובר בו גמל ורוכבו בכדי שלא יזיק, ומשני, שאף אם אין מצוה להניח נר חנוכה דוקא בתוך עשרה, מ"מ כיון דעסיק במצוה לא הטריחוהו חכמים להגביה הנר, ע"כ.

והנה כתב הרא"ש (פ"ו סי' י"ח) שאף שדחתה הגמ' את הראיה מ"מ הדין לא נדחה. וטעם דין זה כתב המשנה ברורה (ס"ק כ"ז) בשם הלבוש, דבהדלקה למטה מעשרה איכא פרסום הנס טפי, דדבר העשוי להאיר לתשמיש האדם אין דרך להניחו למטה מעשרה, לפי שעיקר תשמישו של-אדם למעלה מעשרה הוא. וכתב הב"י שהמדקדקים נוהגים דאף כשמדליקים בבית ואין פרסום הנס לבני רה"ר מ"מ מניחים הם הנרות למטה מעשרה כיון דניכר גם לבני הבית הפרסום הנ"ל.

מנהג ק"ק תימן

בקהילותינו לא הקפידו בזה ואדרבה הדליקו למעלה מעשרה טפחים ואף יותר מכך. ואכן דברי הגמ' דלעיל השמיטום הרי"ף והרמב"ם.

וכתב הב"י שהרמב"ם השמיט דין זה מפני שנדחה בגמ'. אך הרא"ש פסק כן מפני סברת פרסומי ניסא. [ואמנם בשתילי זיתים ס"ק י"ד נראה שפסק כדעת השלחן ערוך, אולם מהרי"ץ סבירא ליה כדעת הרי"ף והרמב"ם ועוד ראשונים שמנאם בעץ חיים מהדורא בתרא, דאין חילוק. אלישע חן].

קושיא על מנהגינו

וקשה לי בזה על מנהגינו מדוע לא חששו למה שפסק השו"ע ע"פ הראשונים, והלא לדעת הרמב"ם אין חסרון להדליק למטה מעשרה. ועוד קשה שהרי ידוע הכלל שהרמב"ם לא פסק כשינויא דגמרא (עיין ב"ח או"ח סי' שט"ז) ומדוע כאן הכריע כדיחוי הגמרא.

ביאור נוסף להשמטת הרמב"ם

אלא שנראה לומר דכיון שכל הסוגיא היא אליבא דר' יהודה, לכן השמיט זאת הרמב"ם דהא קי"ל כחכמים שהחנוני חייב ולדבריהם אין כלל מקום לדין הנ"ל (שהרי כל הראיה שמצוה להדליק למטה מעשרה הוא ממה שפטרו את החנוני) ולפ"ז יש יותר בנותן טעם מדוע מנהגינו שלא לחשוש לסברא זו. **ומה** שלא חששו לקיים דברי הפוסקים שכתבו שיש פרסום הנס טפי בהדלקה למטה מעשרה, כבר הביא מהרי"ץ בעץ חיים (מהדורת הרש"ץ בסדר חנוכה) טעם חדש למנהגינו מספר סדר היום ושם כתוב שיש לתת הנרות גבוה מעשרה טפחים עד שמונה עשרה דומיא דמנורת המקדש (וכמנהג העולם בנרות בהכנ"ס).

[ועיין] אליה רבה שתמה על הסדר היום. אכן כבר המאירי בשבת כ"ב ע"א נקט דמכל מקום יש הידור מצוה להגביהה עשרה, להרבות בפרסומה. וכזאת כתב בעל חוות יאיר במקור חיים סימן תרע"א סעיף ו' וז"ל, א"א הגאון ז"ל היה מדליקן למעלה מעשרה טפחים, ואמר דהוי טפי דוגמא לנס הנעשה במנורה,

עכ"ל. אולם החיד"א במחזיק ברכה ביאר דלשיטת הרי"ף והרמב"ם אין להניח כלל את הנרות מתחת לעשרה טפחים, ובדוקא הוא. ועיין עוד למהר"ם שיק בקובץ מוריה כסלו ה'תש"ס דף ל', שעמד על דברי סדר היום, ואכמ"ל. אלישע חן].

סימן ב'

הדלקת נרות חנוכה כל הלילה

סימן תרע"ב סעיף ב': אבל אם עבר זה הזמן ולא הדליק מדליק והולך כל

הלילה:

ולדינא העלה המשנה ברורה (ס"ק י"א) שמדליק בברכה. והוא מדברי המג"א (ס"ק ו').

מחלוקת הראשונים

בביאור דין זה יש להקדים דברי הגמרא בשבת (כא): מצוותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, ושני ביאורים נשנו בגמרא בביאור 'עד שתכלה', האחד הוא, שאם לא הדליק בזמנה יש לו להדליק עד שתכלה, א"נ לשיעורה, דהיינו שצריך ליתן בה שמן בשיעור שתדלק עד שתכלה רגל מן השוק. **ונחלקו** הראשונים לדינא מה יעשה לאחר שכלתה רגל מן השוק, דעת הרמב"ם (פ"ד מהלכות חנוכה ה"ה) שאם לא הדליק עד שתכלה רגל מן השוק שוב אינו מדליק, וכמשמעות הגמ' דמדליק עד שתכלה ותו לא. אכן דעת התוספות (שם ד"ה דאי) שמ"מ ידליק מספק, דהלא לצד השני בגמרא אין זמן להדלקת נרות חנוכה ועד שתכלה זהו רק שיעור השמן שצריך ליתן בנר [ובדעת הרמב"ם הנ"ל שפסק דזמן ההדלקה הוא עד שתכלה נראה לומר, דסבירא ליה כי לא נחלקו שני

הביאורים, ושני דינים נשנו כאן אחד זמן ההדלקה והשני שיעור השמן, ולכן העלה בחיבורו את שניהם].

דעת התוספות לענין ברכה

ולענין ברכה נראה בפשיטות שלדעת התוספות לא יברך שהרי כיון שמדליק רק מספק, אמרינן ספק ברכות להקל. וכן מוכח מלשון הב"י בקושייתו על הטור [שכתב שהתוס' חולקים על הרמב"ם] "ולא היה לו לרבינו לכתוב ודלא כהרמב"ם וכו' שאף לדברי האומר מדליק אינו מדליק אלא מספק" עכ"ל, והיינו דמהטור משמע דלשיטת התוספות מדליק בברכה ולרמב"ם לא מדליק כלל וזה אינו, שאף תוספות ס"ל דמדליק ולא מברך מספק וא"כ אין כאן כ"כ מחלוקת. כך נראה פירוש דברי הב"י.

מה הדין כשמדליקים בפנים

והתוספות כתבו במסקנתם שבזמן שמדליקים בפנים (לפי מצב הגליות), אפשר להדליק כל הלילה שהרי יש היכר לבני הבית אף יותר מן הזמן שתכלה רגל מן השוק. ועפ"ז כתב הפר"ח להלכה (סי' תרע"ב אות א'), כי מה שפסק השו"ע שמדליק כל הלילה ומשמע דהיינו בברכה, היינו דווקא לפי מה שנוהגים להדליק בפנים. אך המג"א (ס"ק ו') כתב דמסתימת השו"ע משמע שהמדליק כל הלילה יברך ואפילו כשמדליק בחוץ והטעם כתב הפמ"ג (א"א ס"ק ו') דיש כאן ספק ספיקא שמא הלכה כביאור השני שעד שתכלה היינו לענין שיעור השמן ואף אם הלכה כביאור הראשון שלענין זמן ההדלקה מיירי, דלמא זהו למצוה ולא לעיכובא.

המדליק בחוץ ונתאחר בהדלקה

ולפי סברת הפר"ח שהעמיד דברי השו"ע דווקא בזמן שנוהגים להדליק בפנים ולא העמיד בגוונא שמדליק בפנים לבני ביתו, כתב בספר שבות יצחק (עמ' 12

פד) חידוש מענין, דבאמת בזמנינו שנוהגים להדליק בחוץ אם נתאחר בהדלקה עד שכבר אין עוברים ושבים, אינו יכול להדליק בפנים בברכה כשבני ביתו נעורים, אלא ידליק בחוץ בלא ברכה. והטעם, שלהדליק בברכה כל הלילה יכול דוקא בזמן הגזירה שאז עיקר הפרסומי ניסא הוא לבני הבית. ועיי"ש דכתב דה"ה מי שמדליק בחלון ביתו אף שיש היכר לבני הבית, מ"מ לא יוכל להדליק בברכה כשאין עוברים ושבים.

דעת מו"ר להלכה

אבל דעת מו"ר הגר"י רצאבי שליט"א בשלחן ערוך המקוצר (ח"ג סי' ק"כ סעיף י"א) דבדיעבד אם לא הדליק מיד, יכול להדליק בברכה כל הלילה אם בני ביתו נעורים. נראה שפסק כהמג"א דס"ל בדעת מרן שמברך. ואף שבזמנינו עיקר הפרסומי ניסא הוא לבני רה"ר, מ"מ מכיון שיש פרסום אף לבני הבית לכן אפשר לברך כל הלילה כשבני הבית ניעורים כך אמר לי מו"ר שליט"א בביאור דבריו.

סימן ג'

התעסקות במצוה בשעת הברכה

סימן תרע"ו סעיף ב: הגה, ויברך כל הברכות קודם שיתחיל להדליק:

הטעמים שצריך לברך קודם עשיית המצווה

ברין זה שכתב הרמ"א לברך קודם ההדלקה ישנם שני טעמים, האחד שכל המצוות מברך עליהם עובר לעשייתן (פסחים ז:), והשני, שאסור לעשות מלאכה בעודו מברך (שו"ע סי' קפ"ג סעיף י"ב ובסי' קצ"א סעיף ג').

מילה, עטיפת טלית ונטילת ידיים

ובאמת יש לתמוה על מקצת מן המוהלים שחותכים הערלה תוך כדי ברכת המילה. וכן בעיטוף הטלית, יש המתחילים העיטוף ואז מברכים וכן בנטילת ידיים רבים מנגבים ידיהם תוך כדי ברכה גם בהדלקת נר חנוכה יש שמדליקים הנרות תוך כדי שמברכים הברכות.

אמנם בענין המילה עטיפת הטלית ונטילת ידיים מצאנו בפוסקים שכתבו שכך ראוי לעשות. דלגבי מילה כתב ערוך השלחן (יו"ד סי' רס"ה סעיף י') דאותם המוהלים שמברכים בעת החיתוך שפיר עבדי כיון שמסיימים את הברכה בגמר החיתוך הוי עובר לעשייתן וכמו לענין הפת (שו"ע או"ח סי' קס"ז סעיף א' יעו"ש) ותו דכיון דגמר המצוה הוא הפריעה ומל ולא פרע כאילו לא מל א"כ עדיף טפי לסמוך הברכה לעיקר המצוה.

וכן בענין עיטוף הטלית כתב הענף חיים (עמוד א' סעיף י"ד) "יתעטף בציצית ויברך מעומד להתעטף בציצית קודם שיתעטף לגמרי" עכ"ל (עיין שולי המעיל למרן הגר"י רצאבי שליט"א סי' ב' אות נ').

ולענין ניגוב הידיים הנה בספר מעיל קטון (סי' א' ס"ק ל"ו) מובא שאפשר לברך בשעת הניגוב וכן היא דעת הרדב"ז בתשובה (חלק א' סימן רכ"ב) יעו"ש.

והיינו טעמא שבכה"ג מיקרי נמי עובר לעשייתן כיון שגומר הברכה לפני עיקר המצוה [כל מקום לפי ענינו במילה קודם גמר החיתוך והפריעה בטלית לפני שיהיה מעוטף לגמרי ובנטילת ידיים קודם שיהיו ידיו מנוגבות].

הטעמים שאין בזה משום עשיית מלאכה בשעת הברכה

ומה שאין בהם משום עשיית מלאכה בשעה שהוא מברך יש לבאר בב' אופנים, האחד מה שכתב מו"ר שליט"א בשו"ת עולת יצחק (ח"ב סי' ר"ח ד"ה

שבת(י) דבתשמיש קל ליכא איסורא. והשני הוא מה שכתב בשו"ת באר משה (ח"ח סי' מ"ב) דכל שמתעסק בעניין המצוה אינו בכלל האיסור לעשות מלאכה.

הלכה למעשה

והלכה למעשה כתב מו"ר שליט"א בשו"ת עולת יצחק (שם בסוף התשובה) דהנכון לברך קודם תחילת עשיית המצוה, דאף שאין איסור בדבר מ"מ אינו הגון להתעסק בזמן הברכה והלואי שיתכונן כראוי בלא עסק. ואין להקל זולת בשעת הדוחק, ולהמוך עם המקילים בזה אין צריך למחות.

סימן ד'

השתמשות במותר השמן שבנר

סי' תרע"ז סעיף ד': הנותר ביום השמיני מן השמן הצריך לשעור הדלקה

עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו:

מנהג תימן להשתמש כסגולה לרפואה בשמן הנותר מנרות

החנוכה

ידוע שיש מקומות בתימן שהשתמשו בשמן הנותר והנסחט מן הפתילות (אף שנותר מן השמן שבשיעור ההדלקה) כסגולת רפואה למכה כן נזכר בשע"ה (ח"ג סי' ק"כ הערה נ"ד) וכן מובא בספר עריכת השולחן (סי' תרע"ז) שכך היו עושים בעלי סגולות.

מחלוקת הראשונים במותר השמן של זמן ההדלקה

והנה בראשונים נחלקו אם מותר השמן הצריך לשיעור ההדלקה מוקצה הוא. דעת הרמב"ם (פ"ג מהלכות חנוכה ה"ו) דהאיסור להשתמש הוא דוקא כשהנר דולק ומשום ביזוי מצוה. וכן דעת הרמב"ן (שבת כא:) שאם כבה הנר

מותר להשתמש בשמן, וטעמו דהוי כמו עצי סוכה אחר מצוותן. אכן דעת הר"ן (שבת דף ט. מדפי הרי"ף ד"ה אי נמי) בשם הגאונים שהשמן שבתוך שיעור ההדלקה הוי מוקצה דאין אדם מצפה מתי תכבה נרו.

ביאור דברי השו"ע

והנה מה שפסק מרן השו"ע דדוקא השמן הצריך לשיעור ההדלקה עושה לו מדורה הוא על פי מה שהקשה בב"י סתירה מדברי הטור כאן שכתב בסתם ששמן הנותר ביום השמיני עושה לו מדורה ושורפו משמע שאף השמן היותר משיעור ההדלקה צריך לשורפו ואילו בסי' תרע"ב כתב הטור שאחר שדלק הנר כשיעור יכול לכבותה ולהשתמש בשמן.

ובב"י הביא על כך שני תירוצים, תירוץ אחד בשם מהר"י אבוהב שחילק בין אם נתן את השמן סתם, שבזה הוא מוקצה ואסור להשתמש בכל השמן ואפילו היותר משיעור ההדלקה, לבין אם הקצהו במפורש רק לשיעור ההדלקה שאז יכול הוא להשתמש בו לאחר שיעורו.

אמנם הב"י ס"ל דאף בסתמא אין השמן מוקצה, וכתב להעמיד דברי הטור ששמן הנותר ביום השמיני עושה לו מדורה ושורפו, דוקא בשמן שהוא משיעור ההדלקה, וכן פסק כאן בשו"ע.

טעם מנהגינו

ולפ"ן יש לומר דבאותם מקומות שהשתמשו בשמן הנותר נהגו בזה כדעת הרמב"ם ולא נאסר השמן כלל ואפילו בתוך שיעור ההדלקה. וכן אמר לי מו"ר שליט"א.

סימן ה'

מנהגינו בענין הברלה ונר חנוכה

סימן תרפ"א סעיף ב': מדליקין נר חנוכה בבית הכנסת קודם הברלה: הגה.

וכל שכן בביתו שמדליק ואח"כ מבדיל שהרי הבדיל בבית הכנסת:

הברלה או נר חנוכה – מחלוקת הראשונים

כתב התרומת הדשן (סי' ס') שמדליקין נר חנוכה בבית הכנסת קודם הברלה וכן נראה מדברי הטור כאן שהביא מהירושלמי דאין מבדילין בנר של חנוכה שהרי אסור להנות מאורו משמע שהיו מדליקין נר חנוכה לפני הברלה. מאידך כתב האבודרהם (סדר הדלקת נר חנוכה עמ' ר"א) שמבדילין קודם הדלקת נרות חנוכה. ועיין בבה"ל (ד"ה מדליקין) שהביא עוד ראשונים שנחלקו בזה.

הטעמים להקדים ההברלה

והנה הטעם הפשוט להבדיל קודם הדלקת נרות חנוכה הוא משום שקי"ל שתדיר קודם, אך יש טעם נוסף והובא בכל בו בשם הראב"ד והוא שאם ידליק נר חנוכה תחילה אף שאסור להנות לאורו מ"מ נמצא שכבר השתמש באור ונהנה ממנו ובפרט באור השמש, ואיך יברך אחר כך על נר ההברלה.

הטעמים להקדים נר חנוכה

מאידך יש שני טעמים להקדים הדלקת נר חנוכה. האחד מאי דאיתא בפסחים (קה:): דאפוקי יומא מאחריןן (הטעם בזה בגמ' כדי שלא תראה עליו השבת כמשאוי). וכתב השת"ז (ס"ק א') דדוקא בברכת ההברלה מקרי אפוקי יומא אף אם עשה מלאכה קודם לכן וכן כתב המור וקציעה (סי' תרפ"א) שקדושת השבת נמשכת עד שמבדיל על הכוס. ועוד טעם כתבו האחרונים והובא במ"ב (ס"ק ב') דמה שיקדים להדליק נר חנוכה הוי פרסומי ניסא טפי.

ולא חששו למה שכתב הכל בו בשם הראב"ד, כיון דהוא לשיטתו שברכת מאורי האש היא ברכת הנהנין, אך לפי הטעם שהובא בב"י בסימן רח"צ שהוא זכר לאור שנברא במוצ"ש, אין לחוש אם נהנה ממנו לפני הברכה.

מחלוקת האחרונים למעשה

והנה מרן השו"ע ואף הרמ"א פסקו כתרומת הדשן שהדלקת נר חנוכה קודמת להבדלה, והרבה אחרונים הלכו בעקבותם. האליה רבה (ס"ק א'), מור וקציעה (ס"ק א'), הגר"א, הבית מאיר, חמד משה ועוד. מאידך הט"ז (ס"ק א'), הפר"ח, דרך החיים (דיני הדלקת נר חנוכה במו"ש ס"א) ועוד, חלקו על פסק מרן השו"ע ודעתם שלכל הפחות בבית יש להבדיל קודם שמדליקין נר חנוכה. והמ"ב (ס"ק ג') הכריע שבבית הכנסת אין לשנות המנהג, ויש להדליק נר חנוכה קודם הבדלה. ובבית, דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד.

מנהגינו בזה

ומהרי"ן בעץ חיים (קס"א ע"א) כתב דמנהגינו פשוט כדעת מרן הקדוש. ובשע"ה (סי' ק"כ סע' כ"א) כתב, שיש נוהגים בבית להבדיל תחילה. אכן מי שלא נתברר לו מנהג אבותיו בזה בודאי שיש לו להתנהג כמו שפסק מרן השו"ע וכמו שכתב מהרי"ן.

הלכות ציצית

סימן א'

הפושט טליתו ודעתו לחזור וללבושה

סימן ח' סעיף י"ד: אם פשט טליתו אפילו היה דעתו להתעטף בו מיד צריך לברך כשיחזור ויתעטף בו:

מחלוקת מרן ורמ"א

דעת מרן השו"ע דכל פעם מתעטף מחדש בטלית ואפילו הורידה מתחילה בכוונה ולא הסיח דעתו ממנה לחזור וללבושה, מ"מ צריך לחזור ולברך, שמכיון שאין הטלית עליו אזדא לה המצוה וצריך לחזור ולברך שוב.

אבן הרמ"א כתב "ויש אומרים שאין מברכין אם היה דעתו לחזור ולהתעטף בו (אגור סימן ל"ד)", דכיון שלא היה היסח הדעת אין צריך לברך שוב. ואפילו פשט טליתו קודם שנכנס לבית הכסא א"צ לברך, דכיון שמוותר להכנס עם הטלית לבה"כ, אין כאן הפסק והסח הדעת.

דעת חכמי תימן

ומנהגינו בזה לחזור ולברך כשפשט וכדעת מרן, שהרי השתילי זתים השמיט את הגהת הרמ"א שם. וכן העלה מהרי"ץ בתשובה (ח"ב סי' קס"ט) בפשיטות שאם פשט הטלית ודעתו לחזור וללבושה יש לחזור ולברך וכן נזכר בדבריו בעץ חיים (דף כ"ו עמוד ב').

ואף שיש לחוש כאן לסב"ל, וכפי שפסק בכף החיים (ס"ק נ"ב), אנן נקטינן כדעת הסוברים דבכה"ג שראה מרן את סברת החולקים ואעפ"כ הכריע לברך לא אמרינן בזה סב"ל נגד מרן כמ"ש בשו"ת עולת יצחק (ח"ב סי' ח').

דעתו בשעת הברכה לפשוט הטלית

ובביאור הלכה (ד"ה אם פשט) כתב שאם בשעת הברכה היה דעתו שיפשטנו ויחזיר וילבשנו לכ"ע אין צריך לחזור ולברך. ומקורו מדברי המג"א (ס"ק ט"ז). אמנם המהריק"ש על השו"ע וכן הגרעק"א בהגהותיו סבירא להו שאפילו כשהייתה דעתו בשעת ברכה שיפשטנו, לדעת מרן השו"ע צריך לחזור ולברך דכיון שהיה הפסק צריך לברך שוב.

וכן דעת השתילי זיתים (ס"ק כ"ו) שציין לדברי המהריק"ש. אמנם מהר"י ונה בפירושו לסידור כתב שיכול לברך ולהתנות שתועיל הברכה לכל היום אפילו שיפשט כמה פעמים ומו"ר הגר"י רצאבי שליט"א תמה עליו בשולי המעיל (סימן ב' ס"ק נ' ד"ה מהרי"ו) שלא מצא לזה מקור מדברי הפוסקים יעו"ש.

מסקנא

ומסקנא דמילתא דמי שפושט טליתו אפילו על דעת לחזור וללובשה מיד צריך לחזור ולברך כשמתעטף בה שוב (ואפילו חשב כן בשעת הברכה), ובוודאי אם פשט טליתו כדי להכנס לבית הכסא (וכפי שראוי לעשות בטליתות דידן שהן של מצוה, עיין בשע"ה סי' ח' סע' ל"ג).

אך מי שרוצה להתחסד ולהחמיר על עצמו כתב מו"ר הגר"י רצאבי שליט"א בשע"ה (שם סע' כ"ב) שלא יוציא הברכה בפיו אלא יהרהר בליבו (עיין על כך בשע"ה ח"א סי' מ"ב סע' ט').

סימן ב'

עיטוף בטלית מקופלת לחציה

סימן י' סעיף ו': אין כופלין את הטלית ומטילים ציצית על כנפיה כמו שיהא

כפולה:

מחלוקת התנאים ופסק ההלכה

ברוך טלית כפולה נחלקו ת"ק ור"ש בברייתא (מנחות מא.). לת"ק חייבת בציצית בכנפות הכפולים, ולר"ש פטורה. וכתב הב"י דלר"ש אינה פטורה לגמרי, אלא פטורה מציצית בכנפות הכפולים, אך פשיטא שיטיל בכנפות הפשוטים.

והרמב"ם (פ"א מהלכות ציצית הי"ז) פסק כר"ש, וכתב הב"י שאף הרי"ף והרא"ש שלא הכריעו להלכה כדעת ר"ש, מ"מ כיון שאפשר לפרש דבריהם כדעת הרמב"ם, הכי נקטינן, דכל מאי דאפשר למעט במחלוקת עדיף, יעו"ש.

מחלוקת השו"ע והרמ"א

וזהו מה שפסק מרן בשו"ע שאין להטיל ציצית בכנפות הכפולים כהכרעת הרמב"ם הרי"ף והרא"ש. אך הרמ"א ס"ל דהרי"ף והרא"ש סברי כדעת ת"ק ולכן כתב טוב לעשות לה ציצית בכנפיה הכפולים (אף שאינן תפורים, שהרי בתפורים לכו"ע יש לתת הציציות בכנפות הכפולים כמבואר להדיא בגמ' שם) אך לא יברך. וכתב המג"א (ס"ק ז') דלכן אין לכפול הטלית כלל. ובפמ"ג כתב (א"א ס"ק ז') דמי שכופל יטיל ציצית בכנפים הכפולים וכן בפשוטים ואין בזה משום בל תוסיף, כיון שבא לצאת ידי חובת כולם.

מנהגינו בזה והכרעת ההלכה

והנה הטליתות בתימן לא היו ארוכות כמו כאן בארץ ישראל כיון שלפי צורת עטיפתנו אין צורך שיהא ארוך אלא רחב [ואף שמנהג החתנים להניח הקצוות על כתפיהם כמו צורת העטיפה הנהוגה היום בשאר קהילות, מ"מ אף לפי אורך הטלית שהייתה בתימן אפשר לעשות כן], וממילא לא היו מקפלים הטלית.

ורק כאן בא"י היו מעטים שהיו כופלים הטלית ולובשים כך, וא"כ לא שייך לדון בזה מצד המנהג.

אך למעשה ולפי המתבאר, לדעת מרן אין כאן בית מיחוש ורק לדעת הרמ"א צריך הוא להטיל ציצית בכנפות הכפולים, ומכיון שהשת"ז השמיט את הרמ"א הנ"ל, קיי"ל כמרן.

אם הקיפול מומעט משיעור עיטוף

ואף אם ע"י הקיפול לא יהיה בו שיעור עיטוף ראשו ורובו של קטן, אין לחוש שהרי כבר כתב השת"ז (סי' ט"ז סק"ב) דאם לבש הטלית ונתקפל עד שאין בו כשיעור כשר, דכיון דעומד להתפשט כפשוט דמי.

דעת מו"ר שליט"א בזה

ובמ"מ דעת מו"ר הגר"י רצאבי שליט"א שלכתחילה אין לעשות כן, ולא מהטעמים האמורים, אלא כדי שיהיו שתי ציציות לפניו ושתיים לאחריו וכמבואר בשו"ע סי' ח' סע' ד' [ואע"פ שאין הטלית נמצאת לפניו ולאחריו ממש אלא בצדדים שלפניו ושלאחריו מ"מ כלפניו ולאחריו דמי. עי' ט"ז, לבושי שרד, משנ"ב וכה"ח סוף סי' י'].
סימן ג'

אורך החוטים

סימן י"א סעיף ד': אורך החוטים השמונה אין פחות מד' גודלים ויש

אומרים י"ב גודלים וכן נוהגים ולמעלה אין להם שיעור:

המנהג באורך החוטים

הדעה הראשונה היא דעת הרמב"ם (פ"א מהלכות ציצית ה"ו) דהאורך לא פחות מד' אצבעות (היינו גודלים ברחבן). ומש"כ מרן השו"ע וכן

נוהגים, מקורו מדברי הרא"ש (הל' ציצית סי' י"ב) שכתב שנהגו כר"ת דשיעור החוטים, הגדיל והענף הוא י"ב גודלים.

מנהג תימן בזה

ובתימן נהגו באורך החוטים כדעת השו"ע י"ב גודלים והיה שלישי גדיל ושני שלישי ענף. אך לא עשו חוטים ארוכים כמו שעושים בזמנינו כך שמעתי ממו"ר הגר"י רצאבי שליט"א.

האם צריך שלישי גדיל ושני שלישי ענף

איתא בגמ' בפרק התכלת (לט.) נוי תכלת שלישי גדיל ושני שלישי ענף. וכתב הרמב"ם (שם הל' ט') העושה לבן בלא תכלת לוקח חוט אחד משמנה החוטין וכורך אותו על שאר החוטין עד שלישי ומניח שני שלישי ענף ויש מי שאינו מדקדק בדבר זה בלבן עכ"ל והביאו ב"י כאן. אך בשו"ע לא העלהו (רק הרמ"א בסעיף י"ד) והטעם שהשמיט מרן דין זה י"ל כיון דאף בזמן שהיה תכלת היה זה נוי בלבד ולא לעיכובא לכן כשאין תכלת קיל הוא טפי.

אם יש ענין בחוטים ארוכים

ושיהוי החוטים ארוכים מאד אין צורך מדינא שהרי ר"י (שהובא במ"ב ס"ק כ"א) שהיה נוהג לעשות ארוך הוא מטעם שאם יפסק, ישאר בו כשיעור, ודייק הטורי אבן (חגיגה ז.) דמשמע דאין מצוה בדבר. מאידך יש אולי ענין לעשותם כשיעור י"ב גודלים בצמצום לפי מה שכתב המרדכי (סי' תתקמ"ח) והובא בדרכי משה (ב') שהוא כנגד י"ב שבטי ישראל. אך בשו"ע לא משמע כן שהרי פסק כאן דלמעלה אין להם.

מסקנא רמילתא

המנהג לעשות את חוטי הציצית לא פחות מי"ב גודלים שזה שיעור 24 ס"מ (לשיטת הגר"ח נאה שיעור גודל הוא 2 ס"מ) ואין עניין לעשותן

ארוכים כמו שעושים היום. אכן אם רוצה לעשותן ארוכים אין צורך לעשותן שליש גדיל ושני שליש ענף, כך נראה לפי דעת מרן השו"ע.

סימן ד'

שזירת הרשת בכנפות הטלית

סימן י"א סעיף י': אם היה רחוק מהכנף מלא קשר גודל ונתקו מחוטי הערב עד שלא נשאר בו כשעור כשר כיון שהיה בו כשיעור בשעה שהטיל בו ציצית: **מקום נקב הציצית**

ברין מקום הנקב כתב השו"ע (סעיף ט') "יעשה נקב באורך הטלית, לא למעלה מג' אצבעות מפני שאינו נקרא כנף. ולא למטה מכשיעור שיש מקשר גודל עד הצפרן משום שנאמר על הכנף, ואם היה למטה ממלא קשר גודל היה תחת הכנף". וע"ז כתב השו"ע כאן דכל שהיה כשר בשעת עשייה, אף שלאחר מכן ניתקו חוטי השתי מן הערב ואין כאן בגד ארוג, אפילו הכי כשר.

חוטי שתי אם נחשבים חלק מהבגד

מדברי השו"ע משמע דאם בשעת העשייה נתקו חוטי הערב ונותרו רק חוטי השתי, פסול, דלא חשבינן להו כחלק מן הבגד. ובאמת הראשונים (מרדכי סי' תתקמ"ח והגהות סמ"ק סי' ל"א סע' ב') נסתפקו בענין זה, האם חוטי שתי שבכנפות הטלית עולין לשיעור או שאינם נחשבים מן הבגד.

ובספר עטיפת ציצית כהלכתה (עמוד נ"ב) דייק מדברי הטור כאן 'שאם נתקו מחוטי הערב עד שלא נשאר בו כשיעור מן הקרן כשר דבשעת עשייה היה כשיעור' משמע שאם היה כך מתחילה פסול, ומדלא הסתפק בזה משמע דלדידיה אין השתי נחשב כחלק מן הבגד (ומזה הביא סמך למנהגינו שנביא

בסמוך. ונ"ל דאף סמך אין כאן די"ל דאף הטור נסתפק בספיקן של-ראשונים, ולכן דוקא אם בשעת עשייה היה שתי וערב כשר אף שניתק לאחר מכן. ולפי זה י"ל שגם הב"י ס"ל ספק הנ"ל ואף שלא העלהו בשולחנו מ"מ הביאו בב"י).

בגד שיש בו מלכתחילה חוטי שתי

אלא שאף שהראשונים חששו ונסתפקו בחוטי השתי אם נחשבים מן הבגד ויש למדוד מהם, מ"מ כתב מו"ר הגר"י רצאבי שליט"א (שו"ת עולת יצחק ח"ב סוף סימן ט') דהיינו דווקא בחוטי שתי הנמשכים מן הבגד, אך חוטים שעושים אותן מלכתחילה כך, אינם נחשבים מן הבגד עי"ש שהביא כמה הוכחות לכך, ועיקר ראיתו מהגהות ר' חיים צאנזר (בהגהותיו על המג"א ס"ק י"ז) שכתב בזה"ל 'מה שמשיירין על שפתו שתי בלא ערב מקרי גרדומין בש"ס מנחות לח: ובודאי לא מיחשב בגד וכו' עכ"ל.

צורת הטליתות בתימן

והנה המנהג ידוע בק"ק תימן שחוטי השתי של-טלית ("שְׁמֵלָה" בל"ע) יוצאים ומשתלשלים בקצוות הטלית וגם במקום הכנפות לנוי מצוה (מעין המצוי בקצוות הצעפים בזמנינו). ולפני פחות ממאה שנה התחילו מעטים לסדר בטלית של שבת, שבכה מעשה רשת קלועה בשפת הטלית ובארץ נהגו רובם כך. כן כתב מו"ר בתשובה שנדפסה בספר אור ההלכה מהדורא שניה (בחלק התמונות עמוד 24).

האם הרשת שנהגו בה דינה כדין חוטי השתי

ובספר עטיפת הציצית כהלכתה (עמוד נ"ט אות ה') נסתפק אם הרשת נחשבת חלק מן הבגד כיון שהסריגה סותמת וממלאת כל רוחב הבגד, או דלמא כיון שהיא לנוי בעלמא ניכר שאינה מעיקר הבגד, ונפקא מינה מהיכן לחשב את

שיעור הג' אצבעות שצריך להרחיק משפת הטלית להטיל שם את הציצית. וכתב שם דמכיון שלא נהגו בזה רבים בתימן אין לנו תורת מנהג בזה.

וכתב במסקנתו דנכון מאד לחתוך הסריגה במקום הכנפות ויחתוך קודם שמטיל הציצית דלא ליהוי תעשה ולא מן העשוי. ועי"ש עוד בסוף מאמרו בהערה כ"ד שהביא בענין זה את דברי פוסקי הדור שליט"א וזיע"א. [עיין גם תשובת הגר"ח קניבסקי שליט"א שבספר דעת נוטה הלכות ציצית דף קצ"ו בזה"ל, יותר טוב לצאת מידי ספקות, עיין בבא קמא קי"ט ע"ב. אלישע חן]

דעת מו"ר שליט"א בעניין הרשת

וכששאלתי את פי מו"ר הגר"י רצאבי שליט"א אמר לי בבירור, שדעתו דאותה הרשת לכתחילה יש להסירה ולא להכניס עצמנו לספק שיש בדינה, ומכל מקום כשמסירה אינו צריך לחזור ולהטיל בה ציצית, אך המחמיר להסירה אף קודם הטלת הציציות תבא עליו ברכה.

מסקנא דמילתא

חומי שתי העשויים בשפת הבגד אינם נחשבים כחלק מן הבגד, ומוודים ג' אצבעות מן הבגד הארוג. ומדינא גם מעשה הרשת מן הדין אינו נחשב מן הבגד. והרוצה להחמיר יחתוך הרשת במקום הכנפות, ואינו צריך להתיר הציציות קודם לכן ולחזור ולקשרם.

סימן ה'

אופן קשירת הציצית למנהגינו

סימן י"א סעיף י"ד: יקח ארבעה חוטים מצד זה וארבעה מצד זה ויקשור שני פעמים זה ע"ג זה ואח"כ יכרוך חוט הארוך סביב השבעה וכו' וקושר שני

פעמים וחוזר וכורך וכן יעשה עד שישלים לחמש קשרים כפולים וארבעה אוררים
ביניהם וכו':

אופן הקשירה לדעת הרמב"ם ומקורו

סדר הקשירה לדעת הרמב"ם אינו כן, שכך כתב בהל' ציצית (פ"א ה"ז) ולוקח
חוט אחד מן הלבן וכורך בו כריכה אחת על שאר החוטיין בצד הבגד ומניחו
ולוקח חוט התכלת וכורך בו שתי כריכות בצד כריכה של לבן וקושר ואילו השלש
כריכות הן הנקראות חוליה. ע"כ.

ופשטות לשון הגמ' במנחות (לט.) משמע כדברי הרמב"ם דהכי איתא התם
"וכמה שיעור חוליא כדי שיכרוך וישנה וישלש". וזו החוליא
שהזכיר הרמב"ם שהיא משלש כריכות אך בשו"ע לא נזכר שלש כריכות כלל.
אמנם גם דברי מרן השו"ע יש להם מקור, והוא בתרגום יונתן (במדבר ט"ו,
ל"ז) וזה לשונו שם, 'זיתלון בחמשת קטריין'.

דעת מהרי"ן

ומהרי"ן בעץ חיים (דף קפ"ז ע"ב) כתב שמנהג רוב העולם לעשות כריכות
וקשרים ביניהם והכריכות כמנין הוי"ה (כמו שכ' הבאר היטב ס"ק
כ"ד ובתשובת הריק"ש סי' פ"ו) והמיעוט עשו מנין הכריכות כהשו"ע. וכתב עוד
שבילדותו עשו העם כסדר הרמב"ם והוסיף בזה"ל "ואני הצעיר ראיתי בזוהר
פרשת שלח לך (דף קע"ה ע"ב) כסברת הרמב"ם".

והנה פשטות משמע בדבריו שמצדד הוא כדעת הרמב"ם שהרי חיזק דבריו
מהזוהר ועוד כתב מו"ר הגר"י רצאבי שליט"א (בארות יצחק ח"א עמ'
י"ט ד"ה ומש"כ) דאפשר שמה שנהגו רבים אחר זמנו של מהרי"ן כסברת
הרמב"ם משום שהחזיר מהרי"ן העטרה ליושנה. וצ"ע מה שכתב בספר זית רענן

(ח"א עמוד ע"ח) דמהרי"ץ בדבריו לא חיזק מנהג הרמב"ם. ועוד כתב שם דמסתברא דאף מהרי"ץ היה עושה כמנהג רוב העולם.

הנהגת מהר"י יצחק הלוי

והנה שמעתי (מידידי ר' בן ציון צדוק שליט"א) שמהר"י יצחק הלוי זצ"ל הנהיג ואימץ את מנהג הקשירה כדעת השו"ע והמהריק"ש שהובא בשתילי זיתים, וכן בנו הגאון רבי חיים יצחק הלוי זצ"ל (רב העיר הרצליה) הקפיד שתהא הקשירה כן ולא כהרמב"ם וכנראה שכך קיבל מאביו מהרי"י. וכוננתו בזה היתה לאפוקי מאותם שהנהיגו מחדש כל דבריהם ע"פ הרמב"ם ולכן חזקו יותר את המנהג הקדום כדעת מרן השו"ע כך שמעתי.

מסקנת הדברים

אין ספק שדברי הרמב"ם בסדר הקשירה יש להם יסודות בדברי הש"ס ובדברי הזוהר הקדוש, וכנזכר לעיל (ומ"מ נהגו חכמי תימן להוסיף שני קשרים צמוד לכנף וזה אף שלא נזכר ברמב"ם ועיין שו"ת עולת יצחק ח"א סי' ד' ד"ה ונמצאנו). **אופן** הקשירה למעשה מובא בהמחשה ברורה בספר אור ההלכה בחלק התמונות מעמוד ה'.

אך עכ"פ המנהג בתימן בדור האחרון חלקם עשו כדעת השו"ע וחלקם עשו כהרמב"ם ואף מנהג אנשי מחוז שרעב היה כסדר הרמב"ם. [וכ"כ מהר"ח סנואני בספרו ארזי הלבנון ענף ציצית שמנהג העולם כקשירה על פי דעת הרמב"ם. אך לא כולם ממש שכן היו בזה מנהגים נוספים, כמתבאר בשו"ת דובר שלום חלק ב' סימן ט"ז. ועיין עוד מה שכתב בזה מו"ר שליט"א בנפלאות מתורתך פרשת שלח (ט"ו, ט"ל), שם ביאר את חילוקי המנהגים בקשירה בין ימי החול לשבת. אלישע חזן].

סימן ו'

קשר בראשי החוטים

סימן י"א סעיף י"ד: ונהגו לעשות בסוף כל חוט קשר כדי שיעמוד בשזירתו:

שני טעמים לעשיית הקשר

בב"י הביא שני טעמים להלכה הנ"ל. טעם אחד (בשם הנימוק"י מנחות יב: והרוקח סי' שס"א) כדי שלא יחלק החוט משזירתו ויראה כשניים. פי' כיון שחוט שנפתח משזירתו ולא נשתייר בו חוט שזור בשיעור כדי עניבה פסול וכמבואר לעיל סע' ג', לכן יש לעשות קשר כדי שלא יפתח.

ועוד טעם אחר (בשם רבינו ירוחם קס"ט ע"ד) שהוא כדי להפריד החוטים זה מזה וכמו שפסק מרן השו"ע בסי' ח' (סעי' ז') דצריך להפריד החוטים זה מזה (והוא ע"פ דברי הגמרא במנחות מב. דציצית נקראת ענף והיינו החוטיין הנפרדים מן הגדיל כמו הענפים מן העץ) וע"י הקשר ניכרת הפרדתן.

פסק השו"ע וחומרת המ"ב

ובשו"ע כתב הטעם כהנימוק"י והרוקח וזהו שכתב 'כדי שיעמוד בשזירתו' אמנם במ"ב (ס"ק י"ח) כתב, דנכון להחמיר ולא לקשור היכא דהחוטיין שזורין יפה, כיון דיש חשש בזה שמוסיף על הקשרים.

הוראת מו"ר שליט"א

ומו"ר הגר"י רצאבי שליט"א העלה בשע"ה (סימן ח' סע' כ"ח) בזה"ל "החוטים צריכים להיות שזורין משני חוטיין לכל הפחות וכו' ואם איזה חוט נפרד משזירתו לגמרי אזי כל הפרוד נחשב כאילו נחתך ואיננו לפיכך נוהגים לעשות קשר בסוף כל חוט". ושוב אמר לי כשנדברתי עמו על כך, שאם אכן

השזירה טובה ולא ייפתח אין צריך לקשור, וזהו גם לטעמו של רבינו ירוחם, דכאשר השזירה עומדת יפה הציציות ניכרות גם בלא קשירה בראשי החוט.

סימן ז'

ציצית נוטפת על הקרן

סימן י"א סעיף ט"ו: יש אומרים שצריך לדקדק שיתלה הציציות לאורך

הטלית דבעינן שתהא נוטפת על הקרן:

ומו"ר הגר"י רצאבי שליט"א כתב (שע"ה סימן ח' סעיף י"ג) דלא נהגו כן אצלינו והמחמיר תע"ב.

ביאור הוראת מו"ר שליט"א

הנה הראשונים נחלקו בפי' דברי הגמ' במנחות (מב.) "ציצית צריכה שתהא נוטפת על הקרן" יש מפרשים (יראים סי' רנ"א) דהיינו שתהא תלויה על הקרן כלשון הפסוק על כנפי בגדיהם וכן הוא פסק השו"ע. ויש מפרשים (רש"י שם ד"ה שתהא) שהכונה שתהא הציצית רחוקה משפת הכנף ג' אצבעות.

והמנהג ידוע אצלינו שלא הקפידו בזה והיינו מפני שהרמב"ם העלה בחיבורו (פ"א מהל' ציצית ה"ו) את הגמ' הנ"ל כפרש"י שכך כתב 'כיצד עושין הציצית מתחיל מזוית של טלית שהיא סוף האריג ומרחיק ממנה לא יתר על שלש אצבעות למעלה וכו'.

אכן השתילי זיתים, אף שבס"ק מ"ה פי' כפרש"י, מ"מ בס"ק מ"ו כתב שאם הציצית לא נוטפת לאורך הטלית בדיעבד כשר, משמע דלכתחילה יש לעשות ככו"ע וכן הביא מהרי"ץ בספרו מעיל קטון (הלכות ציצית סס"ק כ"ב), ולכן כתב מו"ר שליט"א דהמחמיר תע"ב.

סימן ח'

ברכה על טלית של בהכנס

סימן י"ד סעיף ג': שאלה כשהיא מצויצת מברך עליה מיד:

דין זה ע"פ מה שכתב מרן בב"י כי נראין דברי הרא"ש במה שכתב בחולין (פ' כל הבשר סי' כ"ו) וכן במנחות (הל' ציצית סוס"י א) דאם שאל מחבירו טלית מצויצת ודאי נתן לו הלה אדעתא שיוכל לברך ולכן הקנה לו הציצית בקנין מתנה ע"מ להחזיר.

שאל הטלית רק כדי לירד לפני התיבה וכו'

נחלקין האחרונים היכא דשאל טלית מחבירו כדי לעלות לתורה וכדומה, ובמ"ב (ס"ק י"א) בשם הדה"ח כתב עצה דמי ששואל טלית מחבירו יכוון שלא לקנות. ובכף החיים (ס"ק י"ד) נתן עצה הפוכה שיאמר למשאל שיקנה לו את הטלית לגמרי כדי שיוכל לברך עליה

טלית של קהל

והנה כל זה בטלית ששאלה מחבירו, אך בטלית של קהל מסקנת המ"ב (שם) שיברך עליה. אך ציין בסוף דבריו לספר שערי אפרים ושם כתב דכיון שנוטל הטלית מפני כבוד הציבור א"כ אין כאן כוונה למצוה, וביאר הבה"ל (ד"ה שאלה) דקי"ל מצוות צריכות כוונה וזאת הליבישה שהיא משום כבוד הציבור אינה כוונה למצוה ולכן אין לברך.

המנהגים בדין זה

מנהג בני אשכנז (ע"פ הבה"ל הנ"ל שנשאר בצ"ע) שלא לברך על טלית של קהל כשנטלה כדי לעלות ש"ץ, נשיאת כפים, או להיות סנדק וכדומה.

ומנהג הספרדים נראה שמברכים על טלית של קהל וכמו שפסק הבן איש חי (שנה ב' לך לך אות ה') ובכף החיים (ס"ק ט"ו).

ואנו בני ק"ק תימן, אין לנו מנהג ידוע בזה שהרי כל אחד היה מתעטף בטליתו ולא היה מצוי להתעטף בטלית של קהל. אמנם מי שנפטר היו מנדבים טליתו לבהכנ"ס בשביל אורחים המזדמנים לעיתים אך הם היו נוטלים הטלית לכל משך התפילה ובזה לכו"ע צריך לברך.

דעת מו"ר שליט"א

בשע"ה (סימן ח' סעיף כ"ה) כתב דצריך לברך על טלית של קהל. [ובמוסגר שטוב לחוש לדעת השערי אפרים ולהתכוון בפירוש לשם מצות ציצית].

וליושב טענת השערי אפרים, נראה לי דלפי מנהגינו שבכל זמן שמתעטפים בטלית מכסים אף את הראש כמו עיטוף בזמן תפילה, הרי בכה"ג צריך לברך לכו"ע כמו שכתב השערי אפרים להדיא עיין ביאור הלכה הנ"ל.

סימן ט'

אם צריך להטיל ציצית בסדין שמתכסה בו

סימן י"ח סעיף א': לילה לא זמן ציצית הוא דאמעית מוראיתם אותו.

להרמב"ם כל מה שלובש בלילה פטור אפילו הוא מיוחד ליום וכו' ולהרא"ש כסות המיוחד ללילה פטור אפילו לובשו ביום וכסות המיוחד ליום חייב אפילו לובשו בלילה:

סעיף ב' : סדינים אע"פ שאדם ישן בהם בבוקר אין מטילין בהם ציצית:

כיצד היא הכרעת מרן השו"ע

מדברי השו"ע שהעלה את שתי הדעות בשמותם ולא בשם יש אומרים, נראה שלא פסק להדיא כהרמב"ם [דכך כתב מהרי"ץ בתשובתו בענין כללי הפסק ח"ב סי' ע"ב וז"ל 'וכשכותב מרן שתי הסברות ומזכיר שמות כל אחד ואחד היינו לומר שהוא רוצה לפסוק כשניהם ולא פסיקא ליה מלתא לפסוק כאחד מהם' עכ"ל]. ומה שפסק בסעיף ב' לכאורה הוא לדעת הרא"ש, שהרי לדעת הרמב"ם אם ישן האדם בסדין ביום חייב, שהיום מחייב ואפי' כסות לילה.

אלא שבב"י מבואר לא כן שהרי שם כתב מרן דלענין הלכה נקטינן כהרמב"ם דרב מובהק הוא וכו', ומוכח שפסק כהרמב"ם.

ובן מה שפסק מרן בסעיף ב' דאין מטילין ציצית בסדין, הנה מבואר בב"י דכן הוא המנהג ולא פקפק אדם בזה ומשמע דאף לדעת הרמב"ם יהיה הדין כן, שהרי לא כתב שנהגו בזה כהרא"ש.

הטעמים לפטור הסדין מציצית

ומצינו כמה טעמים בפוסקים מדוע סדין ביום פטור מציצית.

האחד, מה שכתב אליה רבה (ס"ק ד') בשם גליון שו"ע דכיון שהתחיל להתכסות בו בלילה אזלינן בתר התחלה וכתב ע"ז הא"ר שנכון הוא.

טעם נוסף, הוא מה שכתב המרדכי והובא במג"א (ס"ק ג'), שסדין שמתכסה בו אינו דרך לבישה ועיטוף אלא דרך העלאה, ובציצית אשר תכסה בו כתיב דהיינו דרך עיטוף. ובשו"ת עולת יצחק (ח"ב סי' י"ב אות ג') הביא ג"כ סברא זו בשם האחרונים.

אכן יעוין בכף החיים (ס"ק י"ז) שהביא כמה צדדים וספיקות לפטור סדין מציצית, אך לבסוף דחה טעם זה לפי מה שכתב הזבחי צדק (סי' ק"י דיני

ספק ספיקא כ"ט) דבמקום שאפשר לתקן הענין בנקל כגון לעגל קרן אחת, לא מתירים לכתחילה בספק ספיקא.

היוצא מכל הנ"ל

נמצא כי אף שדעת מרן שמנהג פשוט הוא דלא להטיל ציצית בסדין שישן בה ביום מ"מ למעשה חששו כמה אחרונים לעגל קרן הסדין כדי שלא יהיה ארבע כנפות. המ"ב (ס"ק ח') החמיר רק בסדין צמר (כהמג"א ס"ק ג'), והכף החיים (שם) החמיר אף בשאר מינים, וכן הביא בספר דינים והנהגות (פ"ב אות ט"ז) שהחזו"א היה מעגל הסדין שרגיל היה להתכסות בו ביום. ודעת מו"ר הגר"י רצאבי שליט"א היא כפסק מרן השו"ע דאין צריך להטיל ציצית בסדין וכמנהג הפשוט.

המתעטף בשמיכה ביום

וצ"ע במי שמתעטף ביום כגון בימות הקור שנותן על עצמו שמיכה כדרך עיטוף הטלית (שאנו ק"ק תימן נוהגים להתעטף) שהרי בכה"ג יש לחייבו בציצית לכו"ע דלסברת המרדכי, בזה אינו דרך העלאה אלא עיטוף ולבישה וגם לפי סברת האליה רבה בשם הגליון יש לחייבו שהרי התחיל להשתמש בכסות זו ביום.

ושאלתי ענין זה למו"ר שליט"א והורה שצריך להחמיר בזה ולעגל קרן אחת (עיינן ספר דינים והנהגות פ"ב אות ט"ז).

תושלב"ע שושר"ש בנל"ב